

„Rendszerváltás” a ruszisztikában: fiatal kutatók I. nemzetközi konferenciája*

A Szvák Gyula szerkesztésében megjelent kötet a 2014. május 19–20-án tartott *Alternatívák, fordulópontok és rendszerváltások az orosz történelemben és kultúrában*¹ című konferencia anyagát tartalmazza. 2015-ben a Ruszisztikai Központ két jubileumot is ünnepelt: az ELTE Ruszisztikai Központjának huszadik, korábbi előfutárának, a Magyar Ruszisztikai Intézetnek huszonötödik évfordulóját. Ez alkalomból az 1998-tól megrendezett nemzetközi konferenciák sorában – immáron a fiatal kutatók számára lehetőséget adva – került sor a Fiatal ruszisták I. nemzetközi konferenciájára.

A konferencia több szempontból is sokrétűnek tekinthető. Tíz országból érkező hatvanhárom fiatal kutató vett részt a tudományos tanácskozáson, ötvennyolc előadás anyaga a szóban forgó gyűjteménybe is bekerült. A kötetben negyvenegy orosz és tizenhét angol nyelvű tanulmány kapott helyet, melyből tizennégy magyar szerzők munkája. Interdiszciplináris jellegét erősíti, hogy nemcsak történelmi, hanem politikai, jogpolitikai, nyelvhasználati, irodalmi, vagy akár kultúrtörténeti tárgykörben is olvashatunk tanulmányokat. A tematikának megfelelően a szerzők szakmai háttere is igen változatos: mesterszakos

* A konferencia az ELTE Ruszisztikai Központ szervezésében, az Orosz Kulturális Központ és a „Ruszkij Mir” Alapítvány támogatásával került megrendezésre.

¹ Szvák Gyula (szerk.): *Альтернативы, переломные пункты и смены режима в истории России / Alternatives, Turning Points and Regime Changes in Russian History and Culture*. Russica Pannonicana, Budapest, 2015.

hallgatók, doktoranduszok, fiatal kutatók és tudományos fokozattal rendelkezők egyaránt előadtak.

A konferenciakiadványokra jellemzően a kötetnek megvan a maga előnyei és hátrányai: legfőbb erénye a témák változatossága és aktualitása, míg, ahogy Szvák Gyula az előszavában felhívja a figyelmet, az egyes szerzők eltérő megközelítésmódja egyfajta mozaikosságot eredményez.

A kötet szerkezeti felépítése a konferencia szekciók szerinti bontását követi, melyek a következők: 1. Oroszország története a 17–18. században, 2. Oroszország története a 19. században és a 20. század elején, 3. A Szovjetunió története, 4. Posztszovjet korszak, 5. Kultúrtörténet.

Az első előadásblokk történelmi, valamint jogi, jogtörténeti témákra épül, ugyanakkor egy kakukktójsáknak tűnő tudományos cikk – Szaniszló Orsolya *Russian Noblewomen's Family Obligations in the Light of Two Memoirs* című írása – is helyet kapott benne, amely az orosz nemesasszonyok családi kötelezettségeit vizsgálja a 18. században, E. R. Daskova és A. E. Labzina visszaemlékezéseinek tükrében. A szerző Nagy Péter nyugatosítási politikájából kiindulva hívja fel a figyelmet az emberek mindennapi életében bekövetkezett változásokra, s ezen belül is a nők szociális és politikai státuszának módosulására. Két teljesen eltérő életutat bejárt nemesasszony memoárba foglalt életeseményeit veszi górcső alá házasságuktól kezdődően, hiszen az írás fő tárgya mindvégig a kényszerházasság jogossága, illetve történelmi változásai. A fenti téma elemzése a feudális társadalom ideális családképétől (Isten a világot uralja, a cár a birodalmat, a férj pedig a családot) indul, majd a péteri reformokhoz jut el, melyek lényege a nők megóvása a családjuk által rájuk kényszerített érdekházasságtól.

A második blokk az *Oroszország története a 19–20. század között* címet viseli, amelyben a kultúrtörténeti és eszmetörténeti tárgyú írások dominálnak. Ebben a részben egyebek mellett olyan tanulmányok lelhetők fel, mint például az *Orosz diplomácia sikereinek bírálata kortárs satirikus folyóiratokban* (Váradi Katalin), *Az orosz Ügyvédi Kamara szakmai önmeghatározása* (Mészáros Zsófia), *A német és orosz filozófiai nihilizmus közös*

pontjai és különbségei (E. D. Blagodetyeva). Érdemes nagyobb figyelmet fordítani az *Europaizációs csatornák? Európaiak orosz vidékeken való kultúraközi egymásra hatásának és szociális adaptációjának problémája. Urál, XIX. század első fele* (O. K. Jermakova) című írásra, hiszen azt az örökérvényű kérdéskört boncolgatja, amely a mai napig viták tárgya: Oroszország vajon Európa része-e? A tanulmány történeti-antropológiai szempontból vizsgálja meg azt a kérdést, hogy az európai önazonosság mennyire van jelen Oroszországban. Az esszé azt kutatja, hogyan vélekedtek erről Oroszországban, illetve Európában, miként változott a kérdésre adott válasz a különböző korszakokban, valamint milyen kapcsolatban áll a bevont alanyok szociokulturális helyzetével. A vizsgálódás alanyai az Urál területén épült gyárak orosz munkásai, valamint az oda utazó nyugat-európai szakemberek közül kerültek ki. A szerző következtetése: amikor nagyobb etnikai csoport települt be az országba, megőrizte saját identitását, majd erős, zárt közösséget alkotva diaszpórát hozott létre. A nyugat-európaiak asszimilációja az orosz helyi közösségbe nehéz, konfliktusokkal teli folyamatnak tekinthető. A helyi lakossággal való kapcsolatot az „idegenek” szociális, professzionális, valamint kultúraalkotó szintjüktől függően alakították ki, bár többnyire a gyárak orosz hivatalnokaival, magasabb végzettségű mérnökeivel találták meg a közös hangot. Az európaiak diaszpóráik megőrzésére törekedtek, új honfitársaikat gyakran nem ismerték el sajátjaikként, ugyanakkor az elkerülhetetlenné vált folyamatos kommunikáció során létrejött a kultúraközi egymásra hatás, és viszonylagossá vált a diaszpóra zártsága.

Nagy Szilvia *Vera Zaszulics pere és annak következményei visszaemlékezések és a kor sajtótudósításainak tükrében* című tanulmánya egy olyan per sajtótudósításának részletes elemzését tárja elénk, amely hatalmas visszhangot váltott ki mind az orosz, mind a külföldi médiában, s amely nagy szerepet játszott a politikai terrorizmus elterjedésében Oroszországban. A szerző röviden ismerteti a gyilkossági kísérlet részleteit, majd rátér a per és annak fogadtatása vizsgálatára, bemutatja a konzervatív újságok érzelmeiktől túlfűtött cikkeinek stílusát. A

tárgyalás, illetve sajtórepresentációjának bemutatása egy, az egész világot felbolygató eset leírásán túl pontos képet ad a kor sajtójáról, politikájáról, sőt társadalmi reakcióiról és erkölcs-szemléletéről is.

A harmadik blokk, melyben a korábban megszokott sokszí-
nű témaválasztással találkozunk, a Szovjetunió történetét vizs-
gálja. Az 1917-es októberi forradalom nemcsak a politikában,
de a kulturális életben is fordulópontot hozott. Vlagyiszlava
Gajduk *Szocialista kultúra: kontinuitás és diszkontinuitás* című
munkája az új szovjet kultúra megteremtésének szükségességét,
problematikáját vizsgálja a forradalom után. A szerző először is
az „új kultúra” megalkotásának két lehetséges irányát vázolja
fel, vagyis a klasszikus tradíció folytatásának, valamint a ko-
rábbi hagyomány romjaira épített szocialista kultúra létreho-
zásának dilemmáját. Gajduk tanulmányában a színházi élet
példáján mutatja be az „új kultúra” kialakulását, kitérve mind-
eközben a felmerülő vitapontokra, tervezetekre, majd azzal a
végkövetkeztetéssel zárja munkáját, hogy a kulturális tradíció
folytatása volt a szovjet kultúra kialakításának egyetlen lehet-
séges útja.

Anton Resetov teljesen más irányból kísérli meg az adott
problémakör bemutatását, értekezése témájául ugyanis
Lengyelország szovjet megszállásának kérdését választotta a
szovjet sajtóanyag tükrében. Resetov a kor olyan ismert sajtó-
orgánumainak anyagát használja fel, mint például a *Pravda*, a
Krasznojá Zvezda vagy az *Izvesztyija*, és elemzi a lengyelelles
szovjet propaganda legfőbb eszközeit.

A Kocsnyeva–Rabinovics szerzőpáros a szovjet-oroszországi
nőknek az első ötéves terv idején betöltött szerepét tanulmá-
nyozza. A női lakosság döntő többségét alkotó háziasszonyok
életében drasztikus változás következett be az 1930-as évek
elején megkezdődött gazdasági átalakulás miatt. Az infláció
hatására a fizetések csökkentek, a férfiak képtelenné váltak
családjuk ellátására, az iparban megnőtt a női munkaerő iránti
kereslet. A problémát a nők munkába állításával oldották meg,
ami arra készítette az államot, hogy bölcsődék, gépesített ét-
kezdék, szülőotthonok építésével könnyítsék meg a nők min-

dennapjait. Mindez alapvető változásokat hozott a társadalom életében.

A negyedik fejezet tanulmányai a Szovjetunió utáni korszakot vizsgálják. Az adott időszak jelenségeinek feltérképezésére a szerzők számos érdekes problémát tekintenek át, többek között a nonformális cenzúra szerepét Oroszország posztszovjet korszakában (E. V. Bondarik), illetve az orosz regionális választási rendszerben 2003–2013 között bekövetkezett változásokat (M. Turcsenko). A blokk utolsó tanulmánya kitűnni látszik a többi közül. Gáspár Roland írása a Romanovok helyét tárgyalja napjaink Oroszországában. A szerző a mind a mai napig aktuális orosz nemzeti identitástudat kríziséből indul ki, felvázolva létrejöttének okait: az ország területének hatalmas méreteit, a különböző nemzetiségű és felekezeti népek együttéléséből fakadó konfliktusokat és örök hontalanságot, valamint a Szovjetunió felbomlásából adódó ideológiai vákuumot, amely egészen napjainkig betöltetlen maradt. A szerző a továbbiakban kitér az új nemzeti zászló, címerzászló és címer megalkotására a Romanov-dinasztia szimbólumainak felhasználásával. Az esszét a Romanovok jelképének napjaink tömegmédiájában történő megjelenésének elemzése teszi teljessé, amely a szocialista „fekete PR”-től, az orosz politikusok cári családdal való összehasonlításán keresztül a dinasztia nevével fémjelzett kegyetlen reklámhadjáratig jut el.

A kötet utolsó, az orosz kultúrtörténetnek szentelt tematikus blokkjában irodalmi, művészeti, vagy éppen nyelvhasználati tárgyú cikkek szerepelnek. Mathilde Poupée tanulmánya, a *Párizs–Moszkva kiállítás, 1900–1930*, a francia–orosz kulturális kapcsolatokat veszi szemügyre a hidegháború idején. A kiállítás 1979-ben, a párizsi Nemzeti Modern Művészeti Múzeumban (Pompidou központ) került megrendezésre azzal a céllal, hogy a francia és orosz modern művészet előőrseinek kölcsönös egymásra hatását hangsúlyozza a modern művészet virágkorában. A szóban forgó tárlat két évvel később Moszkvában is megnyitotta kapuit. A tanulmány érdekessége, hogy írója a két ország kulturális kapcsolatait az orosz anyag elérhetetlenségéből adódóan francia dokumentumok

– a Pompidou központ archívuma, Valéry Giscard d’Estaing egykori francia elnök memoárja – alapján mutatja be. A szovjet ideológia korlátozó tényezőként végig jelen volt a tárlat előkészületei során, és a kurátorokat időnként kifejezetten akadályozta a munkájukban: a kiállítás katalógusában bizonyos neveket nem tüntethettek fel, a szovjet történelem némely aspektusának említése tiltólistára került. A szerző kiemeli, hogy mindezek ellenére a tárlat megnyitása mérföldkövet jelentett a Szovjet Kulturális Minisztérium, a kormányzati rendszer és a szovjet lakosság Nyugat felé fordulásában, és a szovjet politikára való hatását sem szabad figyelmen kívül hagyni, hiszen a brezsnyevi éra újragondolását sugallta.

Összegzésképpen elmondhatjuk, hogy a kötetben sokoldalú, színvonalas tanulmányok kaptak helyet. A könyv nemcsak a ruszisztikai tanulmányokat folytatók és a szakmabeliek érdeklődésére tarthat számot, de haszonnal forgathatja bárki, aki érdeklődik a történelem és a kultúra különféle tényei, jelenségei iránt. Ugyanakkor a kötet másik nagy érdeme, hogy rajta keresztül bepillantást nyerhetünk a tehetséges fiatal kutatók szakmai munkájába is.

Vámos Éva